

Wpływ Europejskiego Modelu Społecznego na wyrównywanie nierówności społecznych w Europie

GLOBALIZACJA JAKO DYNAMICZNY PROCES WPŁYWAJĄCY NA KSZTAŁT SYSTEMÓW GOSPODARCZYCH

Globalizacja to jedno z najistotniejszych zjawisk społeczno-ekonomicznych w światowej gospodarce w ostatnich latach. Niesie ona ze sobą nieodwracalne zmiany o bezprecedensowym charakterze, które w konsekwencji powodują powstawanie licznych szans i zagrożeń bezpośrednio wpływających na życie wszystkich ludzi mieszkających na Ziemi. Obecnie produkty, pomysły, usługi czy kapitał cechuje niespotykana wcześniej dynamika przemieszczania się niezależnie od granic państw i ich władzy administracyjnej. Ta zwielokrotniona wymiana powoduje powszechną dostępność każdego dobra i każdej usługi, współtworząc konkurencję w skali globalnej. Przedsiębiorcy już nie tylko są zainteresowani tym, w jakich cenach produkty oferuje ich konkurent, ale także faktem ile można zaoszczędzić przenosząc produkcję do krajów Trzeciego Świata, takich jak Chiny czy Indie, oraz, a może przede wszystkim, jak wygląda rynek zbytu, jak wysokie są koszty pracy, czy ile procent zysku pochłania podatek. Te wszystkie informacje są ogólnodostępne i łatwo porównywalne dzięki Internetowi – globalnej sieci będącej sercem globalizacji. Przy jego pomocy globalny obrót finansowy staje się obrotem informacji, za pomocą której przedsiębiorcy kształtują swoją obecność na rynku. Informacja jest w tym samym czasie uznawana za źródło sukcesu ekonomicznego, będąc tym samym dobrem konsumpcyjnym, podlegającym sprzedaży na rynku [Wątroba, 2006, s. 98].

Jednocześnie w krajach rozwiniętych gwałtownie zmieniają się warunki życia (m.in. rosną nierówności społeczne), zarówno z powodu zalet i wad globalizacji, jak i z przyczyn demograficznych. Wydłużenie przeciętnego czasu życia ludzi jest przyczynkiem do wzrostu liczebności osób starszych, co wraz z malejącą dzietnością sprawia, iż w niedalekiej przyszłości musimy być przygotowani na akceptację faktu, że niewielka liczba młodych obywateli będzie musiała utrzymywać zdecydowanie rosnącą liczbę ludzi w podeszłym wieku. Oczywiście wydaje się, że nadchodzą inne, nieznanne wcześniej czasy, w których wydajność pracy będziemy zawdzięczać cywilizacji informatycznej opartej o nowe technologie. Istnieje szansa, że świat ekonomii, filozofii czy socjologii, który jest nam bliski, zamknięty w formule „państwa narodowego”, świat pewnego kontraktu społecznego, zmieni się nie do poznania w najbliższym wieku.

Joseph Stiglitz jest zdania, że globalizacji towarzyszy tworzenie nowych instytucji, które obok już istniejących zaczęły prowadzić działalność przekraczającą granice państw [Stiglitz, 2004, s. 26]. Z powodu implementacji nowoczesnych technologii i środków komunikacji, które kreują ponadnarodową sieć zależności, kontaktów i opinii, idea państwa narodowego jest rozmywana od wewnątrz [Reich, 2002, s. 100–109]. Pojawia się pole dla ponadnarodowych organizacji i zrzeczeń państw. Dodatkowo, w ramach zmieniającej się rzeczywistości, państwo przestaje być uznawane za bezpośredniego dostawcę usług publicznych, a staje się w coraz powszechniejszej opinii „regulatorem”, bądź nawet balastem, poprzez swoje działania wypychające prywatne firmy z rynku. Wszystkie te procesy każą ponownie rozważyć rolę państwa w gospodarce oraz zredefiniować dotychczasowy sposób prowadzenia polityki społecznej. Należy postawić pytanie o przyszłość Europy i efektywność Europejskiego Modelu Społecznego (ESM) – systemu gospodarczo-społecznego Unii Europejskiej. Celem artykułu jest prezentacja tegoż modelu społecznego i wykazanie, że uosabiając europejską politykę społeczną, model ten, pomimo wysokich kosztów, przyczynia się do wyrównywania nierówności społecznych w Europie oraz wiąże europejskie społeczeństwa wytwarzając ponadnarodowe przywiązanie, co też jest jego głównym celem.

Porządek gospodarczy każdego kraju lub regionu rządzi się właściwą dla niego specyfiką. Dlatego zrozumienie, na jakich podstawach osadzony jest system gospodarczy w praktyce, powinno wiązać się z określonym kontekstem realiów społecznych, politycznych, gospodarczych i kulturowych. Bez ich znajomości trudno dyskutować o systemach gospodarczych w kapitalizmie, gdyż jego złożoność i obecność w różnych miejscach na świecie (w różnej jego wersji) zasada się na odmiennych standardach filozoficznych i moralnych. Te uwagi prowadzić mogą do wniosku, że przydatność modeli uzależniona jest od umiejętności łączenia wniosków z nauk bardzo odległych od czystej ekonomii, czy nawet socjoekonomii lub szkoły instytucjonalnej. Różne systemy gospodarcze pozwalają na realizację odmiennych celów polityki społecznej, której naczelnym dylematem jest pogodzenie solidarności i bezpieczeństwa z ekonomiczną efektywnością i wolnością działania.

Tabela 1. Modele polityki gospodarczo-społecznej

Typ modelu	liberalny	socjaldemokratyczny	konserwatywny
Rola rodziny	marginalna	marginalna	kluczowa
Rola rynku	kluczowa	marginalna	marginalna
Rola państwa	marginalna	kluczowa	pomocnicza
PRZYKŁAD	<i>USA</i>	<i>Szwecja</i>	<i>Włochy</i>

Bez wątpienia najważniejszym wyzwaniem, naprzeciw któremu stoi UE jest dostosowanie się do nowej rzeczywistości, w ramach której z jednej strony w międzynarodowych stosunkach gospodarczych pojawiają się nowi konkurenci azjatyccy, zaś z drugiej strony istnieje silna potrzeba przekształcenia własnego systemu tak, aby lepiej funkcjonował w okolicznościach globalizującej się gospodarki. Unia Europejska jako całość, jak i jej państwa członkowskie, uwikłana jest w proces globalizacji na bardzo szeroki sposób, nieograniczający się tylko do zagadnień gospodarczych. Dlatego Europejski Model Społeczny (ESM) staje się aktywną odpowiedzią UE na zjawisko globalizacji [Milczarek, 2004, s. 22].

EUROPEJSKI MODEL SPOŁECZNY – UJĘCIE HISTORYCZNE

Źródeł integracji europejskiej należy doszukiwać się już w latach 50. i 60. XX wieku, w momencie gdy elita europejska zdała sobie sprawę, że bieda, bezrobocie i niesprawiedliwość są czynnikami destabilizującymi [Rosatti, 2009, s. 26]. Kilkadziesiąt lat temu nie istniał jeszcze w Europie projekt ponadnarodowej koordynacji polityki społecznej. Na odbywającej się w dniach 1–2 grudnia 1969 roku w Hadze konferencji nastąpił radykalny zwrot w strategii działania Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej. Podjęto wtedy decyzje w sprawie budowy unii ekonomicznej i walutowej oraz zapowiedziano koordynację wzajemnej polityki na rzecz budowy unii politycznej, dając tym samym sygnał do utworzenia w przyszłości szeregu możliwości współpracy na niwie politycznej i społecznej [Mróz, 2007, s. 158–159]. Niedługo później, podczas szczytu w Paryżu, w 1973 roku powstał tzw. Pierwszy Program Socjalny, który został ostatecznie uchwalony w przez Radę w 1974 roku [Soboń, 2005, s. 45]. Przyczynił się on do opracowania i uchwalenia szeregu dyrektyw, które stanowią do dnia dzisiejszego podstawę i źródło europejskiego prawa pracy [Głąbicka, 1997, s. 46].

Wpływ na rozwój Europejskiego Modelu Społecznego miała wizja integracji Europy Jacquesa Delorsa. Delors rozumiał idee ESM jako system stanowiący opozycję do amerykańskiej wersji kapitalizmu opartego na rynku, tak aby w Europie postęp ekonomiczny szedł w parze ze zmniejszaniem nierówności społecznych. Twierdził on, że model nie może być postrzegany jedynie w perspektywie czysto ekonomicznej jako pochodna gry rynkowej i kosztów produkcji [Anioł, 2003, s. 26–27]. W ten sposób wraz z rozwojem integracji pojawiła się presja na koordynację kwestii społecznych. Zmiana ta dokonywała się w kilku etapach, kończąc na otwartej koordynacji polityki społecznej¹. Świadczy to, że

¹ Otwarta metoda koordynacji (OMC) to zespół wytycznych ustanawiających jakościowe i ilościowe wyznaczniki oraz punkty odniesienia (*benchmarks*), które służą do porównywania osiągnięć poszczególnych krajów, jak i ocena stopnia realizacji założeń polityki UE przez poszczególne kraje członkowskie.

istnieje jakaś utarta koncepcja pożądanej drogi rozwoju. S. Golinowska zauważa, że współpraca i obecnie obrana droga jest wynikiem wyciągania wniosków z historii [Golinowska, 2002, s. 5].

Tabela 2. Najważniejsze akty prawne UE regulujące politykę społeczną w latach 1960–2000

Nazwa aktu prawnego	Data
Europejska Karta Społeczna Rady Europy	1961
Pierwszy Program Socjalny na szczycie w Paryżu	1973
Jednolity Akt Europejski	1986
Karta Podstawowych Praw Socjalnych Pracobiorców	1989
Traktat o Unii Europejskiej z Maastricht	1992
Zielona Księga Europejskiej Polityki Społecznej	1993
Biała Księga Europejskiej Polityki Społecznej	1994
Traktat o Unii Europejskiej z Amsterdamu	1997
Karta Praw Podstawowych na Szczycie w Nicei	2000

W roku 2000 na szczycie w Lizbonie Komisja Europejska zaakceptowała kluczowy dokument regulujący kwestie społeczne – strategię lizbońską zakładającą, że UE powinna stać się najbardziej konkurencyjną i dynamiczną, opartą na wiedzy gospodarką świata, zdolną do trwałego wzrostu gospodarczego i oferującą więcej lepszych miejsc pracy oraz zapewniającą większą spójność społeczną [Spotkanie..., (http)]. Sama strategia składała się z trzech filarów – gospodarczego, społecznego i środowiskowego. Jasno sprecyzowano, że unia gospodarcza i unia społeczna muszą rozwijać się równolegle, jak też podkreślono znaczenie spójności społecznej (kształtowanie nowego aktywnego państwa socjalnego). Wraz ze strategią lizbońską ogłoszono Agendę Socjalną 2000. Zasadniczym celem przewidzianym w Agendzie jest *bardziej spójne społeczeństwo: równe szanse dla wszystkich*². Za punkt wyjścia przyjęto cel związany ze zwalczaniem ubóstwa i wykluczenia społecznego. Pojęcie ESM zostało zdefiniowane przez Radę Europejską na szczycie w Barcelonie w 2002 r.: „Europejski model społeczny opiera się na dobrych wynikach gospodarczych, wysokim poziomie ochrony socjalnej oraz edukacji i dialogu społecznym. Kraj prowadzący aktywną politykę powinien zachęcać ludzi do pracy, gdyż zatrudnienie jest najlepszą gwarancją niedopuszczenia do izolacji społecznej” [Posiedzenie..., (http)].

Oddzielając fragment „europejski” od fragmentu „modelu społecznego” nie sposób nie zauważyć, że ten drugi znajduje się nie tylko w centrum debaty na temat Unii Europejskiej, ale jest jej podstawą. W odrzuconej ostatecznie Konstytucji UE, artykuł 3 ostatecznie definiował Unię jako „społeczną gospodarkę

² Commission Communication (Social Policy Agenda), COM (2000) 379.

rynkową”³. To o tyle istotne, bowiem przyjmując unijny *acquis communautaire* wszystkie spośród 25 krajów Unii Europejskiej zgodziły się respektować podobny zestaw praw socjalnych. Taka formuła jest kluczowa dla integracji europejskiej, gdyż otwiera dalsze pole ujednoczenia polityki społecznej, przynajmniej pod względem założeń, jakie mają jej przyświecać. Wydaje się więc, że Europejski Model Społeczny jest wpisany nie tylko w integrację europejską, ale raczej głębiej osadzony w społeczeństwie, obrazujący jego wartości, poglądy, cele oraz sposób rozumowania. W porównaniu do Azjatów czy Amerykanów, Europejczyków cechuje duże zaufanie wraz z jednoczesnymi wysokimi wymaganiami wobec państwa [Ciechański, 2005, s. 45]. Kontekst ten uwarunkowany jest historycznie i kulturowo⁴.

ESM – PRÓBA DEFINICJI I OKREŚLENIA WPLYWU NA NIERÓWNOŚCI SPOŁECZNE

W publikacjach i wypowiedziach publicznych polityków, ekonomistów czy socjologów Europejski Model Społeczny jest jednym z częściej używanych konceptów do opisywania procesów gospodarczych, jakie współtworzy Wspól-

³ Jest to widoczne nawiązanie do roli państwa w europejskich gospodarkach. Społeczna gospodarka rynkowa, która wywodzi się z ordoliberalizmu jest systemem ekonomicznym opartym na wolnym rynku i własności prywatnej, jednakże z aktywnym uczestnictwem państwa. Przykładowo Polska ma odwołanie do „społecznej gospodarki rynkowej” w art. 2 Konstytucji.

⁴ Francuz Guy Sorman w książce „Ekonomia nie kłamie” pisze: „Priorytety w Europie [...] są przede wszystkim społeczne, a nie gospodarcze. Dyktują je dwie tradycje: chrześcijaństwo i marksizm. Obie odrzucają zysk. Obie też uważają, że sprawiedliwość społeczna to imperatyw, który musi przeważać nad produkcją. W Europie można nie być ani katolikiem, ani marksistą, jednak Europejczycy są w różnym stopniu przesiąknięci tymi zasadami duchowymi i intelektualnymi. Natomiast w USA dominuje etyka kalwinistyczna, a marksizm nigdy nie wywarł wpływu na masy, więc Amerykanie akceptują biedę i nierówności, uznając je za naturalne. Biedak w Stanach Zjednoczonych podejrzewany jest o to, że nie pracuje wystarczająco dużo, by wyrwać się z biedy – obowiązek powrotu do pracy jest ważniejszy od solidarności społecznej. W Europie biedak uważany jest za ofiarę systemu gospodarczego. W Stanach Zjednoczonych nierówności są lepiej tolerowane niż w Europie, także przez najbiedniejszych; uważane są za swego rodzaju przeznaczenie, którego każdy dzięki swojej pracy może uniknąć. W Stanach Zjednoczonych podatki będą więc faworyzowały pracodawcę, aby zachęcić go do kreatywności, w Europie natomiast podatki będą redystrybuowane. Wiemy, jak ważna jest w Europie pomoc biednym, nie potrafimy jednak określić jej skuteczności. Czy to nie dziwne [...] że bieda nie znika, choć zasiłki przyznawane są masowo? W Europie współczucie jest ważniejsze od skuteczności, a większą wagę przywiązuje się do samych procedur niż do rezultatów. W Stanach Zjednoczonych mierzy się rezultaty, w Europie liczą się intencje” [cyt. za: *Czasy stagnacji*, „Europa”, 5 kwietnia 2008].

nota na terenie Unii Europejskiej, jak i ostatecznego rezultatu tychże procesów w postaci jednoczesnej promocji zrównoważonego wzrostu i spójności społecznej. Samo pojęcie ESM nie jest dokładnie sprecyzowane, mimo że używa się go dość powszechnie w debacie o kierunkach dalszej integracji europejskiej, a także w coraz obszerniejszej literaturze na temat Unii Europejskiej. Pomimo iluzorycznej świadomości znaczenia tego pojęcia zrozumienie jego istoty może być kłopotliwe ze względu na dużą dozę niejasności, podsycaną niedopracowanymi definicjami. Brak szczegółowej definicji sprawia, że ESM używany jest w różnych znaczeniach, w dodatku często nakładających się na siebie, niejednokrotnie w formie, która nosi znamiona usprawiedliwiania polityki interwencji państwa w gospodarkę. Powszechnie używa się kilku znaczeń [Jepsen, Pascual, (http)]:

- ESM jako model, który zawiera pewne wspólne cechy, instytucje oraz wartości, które są właściwe dla państw członkowskich Unii Europejskiej, tworząc specyficzny zestaw regulacji prawno-ekonomicznych, istniejący wyłącznie na terytorium Europy.
- ESM jako model zapewniający gwarancję różnorodności, spajający różne systemy gospodarcze państw członkowskich. Wiara, że ESM jest idealistycznym modelem dla Europy jest popularna pomiędzy badaczami. Do tego stanowiska przychyliła się m.in. Esping-Andersen [1999].
- ESM jako forma reprezentująca całościowy projekt Unii Europejskiej oraz sposób na modernizację i adaptację procesów społeczno-gospodarczych do zmieniającego się i globalizującego się świata. ESM w tym rozumieniu staje się ponadnarodowym fenomenem łączącym społeczeństwa w Europie.
- ESM jako instrument spójności społecznej w dużej skali. W tym rozumieniu może pojawiać się wiele różnych modeli, współistniejących ze sobą.
- ESM jako nowatorski produkt będący esencją zmian promujących innowacyjność, kapitał ludzki i gospodarkę opartą na wiedzy w obliczu procesów globalizacji.

Jakkolwiek ESM jest modelem o zasięgu ogólnoeuropejskim, nie ustają spory, czy faktycznie można mówić o jego istnieniu. Główną tezą jego przeciwników jest negacja jednego wspólnego modelu społecznego, jako że w kwestii klasyfikacji europejskich systemów gospodarczych badacze są zgodni i standardowo przyjmują, że w Europie istnieje kilku ogólnych modeli. Standardowo przyjęło się, iż pośród modeli państw europejskich można wyróżnić systemy: anglosaski, kontynentalny, śródziemnomorski i skandynawski z których każdy ma swoje założenia [Sapir, 2005]. Dylemat, czy istnieje więcej, czy mniej modeli oraz czy jest wspólny model dla Europy Wschodniej pozostaje na marginesie dyskusji o ESM.

Tabela 3. Klasyfikacja europejskich systemów gospodarczych

Model:	anglosaski	kontynentalny	śródziemnomorski	skandynawski
Główne założenia:	Zabezpieczenie przed popadnięciem w ubóstwo przez ustanowienie minimum socjalnego.	Zabezpieczanie bytu w powiązaniu z jego pracą, uzupełnione różnego typu zasiłkami.	Wysoki stopień korporatyzmu, niski stopień państwowego interwencjonizmu w sferze społecznej.	Zapewnienie równości poprzez rozbudowany i powszechny system dobrobytu.
Grupa docelowa:	Nieliczni, najbardziej potrzebujący	Aktywni zawodowo	Aktywni zawodowo i osoby starsze	Wszyscy

Źródło: na podstawie [Aiginger, 2008, s. 1–30].

Tradycyjny model państwa opiekuńczego obejmuje trzy obszary (segmenty) działań z zakresu zabezpieczenia społecznego: promocję zatrudnienia; ubezpieczenia społeczne; opiekę społeczną [Hausner, (<http>), s. 65].

ESM jest jednak czymś więcej – jest emanacją pewnej idei realizowanej od lat 90. XX wieku, w ramach której wszystkie grupy dotychczas dyskryminowane na gruncie obyczajowym, ekonomicznym lub prawnym, będą w stanie zdobyć w końcu upragnioną równość [Giddens, 2001]. ESM jest zatem raczej projektem – ponadnarodowym modelem spajającym państwowe systemy, korzystającym z ich najlepszych cech i będącym pożądanym kierunkiem ewolucji powyższych modeli, oraz jednocześnie marzeniem o społecznej spójności i egalitarności. Wielu praktyków politycznych używa konceptu ESM jako elementu większej całości – projektu zbudowania tożsamości europejskiej, opartej nie tylko na wspólnych instytucjach unijnych i wartościach (takich jak racjonalizm), lecz przede wszystkim na wspólnej polityce społecznej, bardzo widocznej dla zwykłego obywatela. Dlatego konstruowanie tożsamości europejskiej bazuje na obawie przed globalizacją i budowane jest niejako przeciwko reszcie świata, wliczając w to Chiny czy USA [Mullally, (<http>)].

ESM podejmuje się rozwiązania rozmaitych problemów społeczno-ekonomicznych, które za ważne uznają obywatele Unii. Pomimo licznych trudności przy definicji Europejskiego Modelu Społecznego, jak twierdzi Giddens, istnieją określone wspólne wartości, współtworzące Europejski Model Socjalny [Giddens, 2006, s. 99]. Naczelną kwestią jest fakt, że ESM w swej istocie zawiera ideę państwa opiekuńczego, *welfare state*, które aktywnie kreuje rzeczywistość, nie zostawiając jej wyłącznie samym jednostkom.

Zasadniczo głównym celem Europejskiego Modelu Społecznego jest uwolnienie Europy od biedy i bezrobocia, zapewniając każdemu podstawowe usługi oraz umożliwiając każdej jednostce życie godne, co w konsekwencji spowoduje wytworzenie bardziej zrównoważonego społeczeństwa. Wszystko to dzieć się

winno w zgodzie z poszanowaniem praw człowieka, będących fundamentalną wartością w Unii Europejskiej. ESM składa się na:

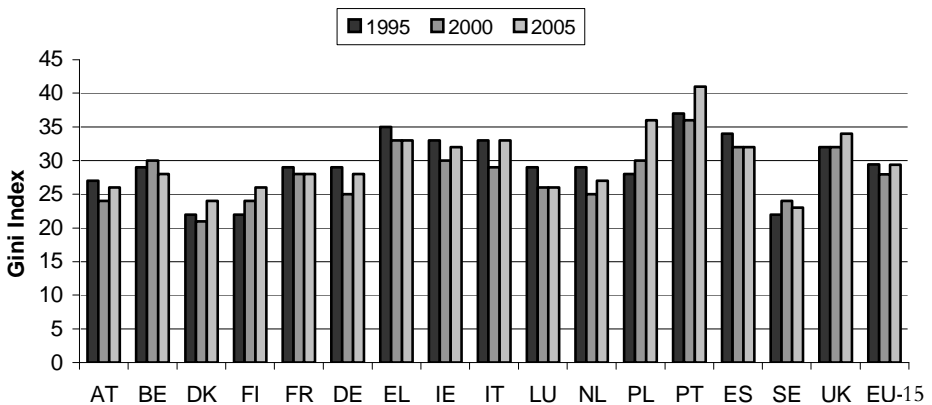
- *fundamentalne prawa społeczne*, na które składają się m.in. prawo do wolnego zrzeczenia się, prawo do strajku, prawo do życia w godności, prawo do uczciwych warunków pracy, prawo do równości i braku dyskryminacji,
- *zabezpieczenie społeczne* zapewniane poprzez system oparty na silnym interwencjonizmie państwowym i dużym poziomie udziału podatków w strukturze PKB, gwarantujące urzędowo płacę minimalną, ochronę zdrowia i emerytury,
- *społeczne i ekonomiczne regulacje* w kwestiach bezpieczeństwa pracy, zdrowia, dopuszczalnej ilości pracy, urlopu, zabezpieczenia przed nieuprawnionym zwolnieniem i braku dyskryminacji w pracy,
- *dialog społeczny* prowadzony przez związki zawodowe i inne agendy promujące prawa pracownicze,
- *odpowiedzialność państwa za politykę pełnego zatrudnienia*, dostarczenie usług o szczególnym znaczeniu (np. edukacyjnych) oraz za ekonomiczną i społeczną spójność,
- *polityki ochrony środowiska naturalnego* i przeciwdziałania szkodom wyrządzonym naturze przez człowieka.

Giddens jest zdania, że u podstaw ESM leżą wartości, takie jak: „równy podział zarówno ryzyka, jak i możliwości w całym społeczeństwie, kultywowanie spójności lub solidarności społecznej, ochrona najsłabszych członków społeczeństwa poprzez aktywną interwencję społeczną, zachęcanie do konsultacji, a nie konfrontacji w sektorze przemysłowym oraz oferowanie ogółowi społeczeństwa szerokiego wachlarza socjalnych i ekonomicznych praw obywatelskich” [Giddens, 2009, s. 16]. Według Jeremy’ego Rifkina, autora książki „*European Dream*”, Europejski Model Społeczny można opisać słowami: „odrzuć wykluczenie społeczne, zróżnicowanie kulturowe, równowaga między pracą a wolnym czasem, jakość życia, zrównoważony rozwój, powszechne prawa człowieka, ochrona środowiska oraz pokojowy i harmonijny rozwój świata w oparciu o współpracę” [Rifkin, 2004]. W istocie przyjęty model integracji europejskiej jest budowany na polityce społecznej w wielu postaciach, która pełni w nim centralną rolę. To polityka społeczna konstytuuje „europejskie marzenie” obywateli Unii, jakim zgodnie z założeniami teoretycznymi ma stać się ESM.

Istotną cechą, z której wypływa duża część założeń charakteryzujących model ESM jest zasada sprawiedliwości społecznej, funkcjonująca w świadomości społecznej, która zakłada przyjęcie prymatu działania na rzecz ludzi ponad ideę maksymalizacji zysków. Inaczej mówiąc, europejska sprawiedliwość społeczna to prawo do pomocy dla każdego obywatela, który znalazł się w trudnej sytuacji życiowej [Książkowski, 2008, s. 422]. Ma to swoje konsekwencje w postaci aktywnej obecności państwa w życiu publicznym. To wszystko dzieje się jednak kosztem wyższych wydatków publicznych, na które składają się wysokie podat-

ki oraz liczne obowiązkowe składki na rzecz podmiotów publicznych. Europejski Model Społeczny zakłada, że państwo jest odpowiedzialne za ograniczanie nierówności społecznych, zwłaszcza, jeżeli te są efektem globalizacji. W takim ujęciu sprawiedliwość społeczna jest ważniejsza od efektywności, co jest znamienne dla filozofii Rawlsa, który zakładał, że choć wolność może być ograniczona tylko w imię wolności, jednocześnie nadawał priorytet sprawiedliwości ponad efektywnością i dobrobytem [Rawls, 1994, s. 414–415]. Przyjmując taki sposób rozumienia zakładamy, że istnieje optymalny i sprawiedliwy podział płac i może on być wyznaczony przez efektywność gospodarki. Czy zatem efektywność wyznacza standardy sprawiedliwości? Dla jednych jest to pozytywne „wyrównywanie szans”, dla innych już negatywne „niwelowanie różnic”. Dylemat ten wydaje się nierozwiązywalny, gdyż postawione problemy mają charakter normatywny, a ich rozwiązanie jest uzależnione od przyjętego sposobu myślenia i akceptacji określonych sądów [Kwarciniński, 2007, s. 110].

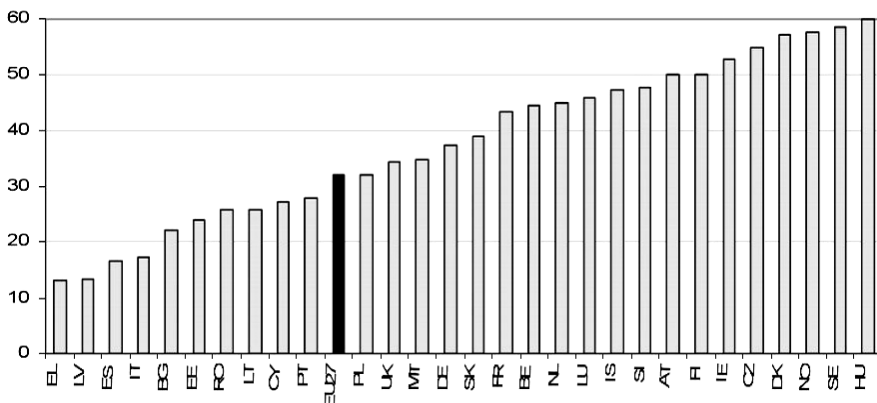
Powstaje pytanie, jak zmierzyć sprawiedliwy podział dóbr. Wielu badaczy uznaje równość za mało sprecyzowane kryterium, więc mierzalnymi kryteriami pozostają redukcja bądź narastanie nierówności [Rutkowski, 1997, s. 66]. To wszystko sprawia, że jednym z najważniejszych parametrów mierzących nierówności jest index Giniego (rysunek 1), zaś efektywność systemu wyrównywania nierówności w krajach UE można zmierzyć poprzez porównanie liczby osób zagrożonych ubóstwem pomiędzy sytuacją przed i po transferach socjalnych (rysunek 2). Sukcesem ESM jest redukcja zagrożenia ubóstwem o 32% w 27 krajach Unii Europejskiej.

Rysunek 1. Wskaźnik Giniego w krajach UE-15 i Polsce

* PL 1995 z 1998 roku; SE 1995 z 1997; FI 1995 z 1996; UK 2005 z 2003

* W skład EU-15 nie wchodzi Polska

Rysunek 2. Redukcja zagrożenia ubóstwem, porównanie pomiędzy sytuacją przed i po transferach socjalnych (wyrażone w %)

Źródło: Eurostat 2009 (ilc_ov1a2; ilc_ov251).

Europejski Model Społeczny ma licznych przeciwników, którzy domagają się bardziej konkurencyjnej, przyjaznej przedsiębiorcom gospodarki i ograniczenia *welfare state*, które w ich mniemaniu odpowiada za nadmierną biurokratyzację i przeregulowanie gospodarek państw wchodzących w skład UE. Wysokie koszty powodują coraz większą redystrybucję dochodów, co zmniejsza konkurencyjność gospodarek państw UE [Golinowska, 2005]. W obliczu globalizacji istnieje możliwość, że Europa postawi na efektywność kosztem sprawiedliwości społecznej, z uwagi na potrzebę większej konkurencji globalnej. Ograniczenie wydatków socjalnych ma umożliwić Europie konkurencję z USA, Chinami czy „azjatyckimi tygrysami”. Takie postrzeganie jest znamienne dla zwolenników redefiniowania ESM, gdyż ich zdaniem rozwój gospodarczy w warunkach rozbudowanego systemu zabezpieczeń społecznych oraz ochrony socjalnej jest niemożliwy. Jednak w Unii Europejskiej istnieje przekonanie, że społeczna sprawiedliwość może przyczynić się do ekonomicznej efektywności i postępu [Hemerijck, 2002, s. 173–174]. Co więcej – polityka socjalna wraz polityką zatrudnienia i polityką gospodarczą tworzą udane połączenie, wspierające się wzajemnie.

Globalizacja i rozwój społeczeństwa informacyjnego zmuszają Unię Europejską do dyskusji nad różnymi koncepcjami polityki społecznej, zwłaszcza że w chwili obecnej do nierówności społecznych zalicza się także nierówności w poziomie stanu wiedzy na temat nowoczesnych technologii i dostępu do najnowszych jej osiągnięć. Nowoczesna polityka społeczna jest więc także realizowana przy pomocy licznych szkoleń podnoszących kwalifikacje w posługiwaniu się nowoczesnymi technikami informatycznymi, komunikacyjnymi oraz wymóg podnoszenia wiedzy na temat nowoczesnych form pracy. Takie postawienie sprawy zakłada przystosowanie polityki społecznej do zindywidualizowanego i z informatyzowanego świata.

Zasadniczo ESM ma umożliwić jednocześnie wzrost konkurencyjności Europy jako regionu poprzez inwestycje w kapitał ludzki i gospodakę opartą na wiedzy, co jest możliwe tylko przy otwartym i elastycznym rynku pracy oraz wysokiej jakości instytucji kształcących, podczas gdy równocześnie ideą Europejskiego Modelu Społecznego jest koncepcja, że rynek pracy nie jest takim samym rynkiem, jak każdy inny, ponieważ istota ludzka nie jest towarem. Tym samym do partycypowania w tymże rynku równe prawo ma każdy w imię teorii sprawiedliwości. ESM zakłada, że praca jest dobrem, a więc zadaniem państwa jest ją zapewnić lub pomóc w jej zdobyciu. Model ten jest więc kierowany do osób z gorszymi kwalifikacjami, z trudnościami dostosowawczymi, nie posiadających zatrudnienia, które z tego tytułu żyją na marginesie społeczeństwa, a jednocześnie do wszystkich tych, których zdefiniować można jako pracujących. Powoduje to segmentyzację i zróżnicowanie europejskiego rynku pracy [Golinowska, 2002, s. 21].

WNIOSKI

W radykalnie globalizującym się dzisiaj świecie zmienia się sposób postrzegania polityki społecznej na wielu płaszczyznach: społecznej, kulturowej, ekonomicznej i politycznej. Niepopularne teorie ekonomistów klasycznych opowiadających się za zniesieniem wszystkich barier, które mogą powstrzymać ludzi przed konkurowaniem na rynku, są obecnie w odwrocie na korzyść aktywizacji społeczeństwa, pomocy najuboższym oraz zapewnienia wysokich standardów pracy. Rozwinięcie idei integracji europejskiej o charakterystyczny Europejski Model Społeczny, którego celem jest sprawiedliwe wyrównanie nierówności, może być uważane za europejską odpowiedź na globalizację, jednocześnie będąc pewną formą ochrony dla obywateli UE przed jej krzywdzącym działaniem. Globalizacja jednak nie musi być pojmowana jako zagrożenie, ale raczej jako szansa zbudowania społeczeństwa zamożnego. Nawet Rawls twierdził, że wzrost społecznych nierówności ekonomicznych jest dopuszczalny, gdy przynosi określoną korzyść w postaci wzrostu dobrobytu pośród najuboższych. Nowe technologie, które pojawiły się wraz z globalizacją, mają to do siebie, że zaimplementowane, choć niekoniecznie wyrównują nierówności, to podnoszą poziom życia wszystkich ludzi. Rodzi się kluczowe pytanie, czy należy za wszelką cenę bronić istniejących miejsc pracy, czy przypadkiem nie lepiej pozwolić na większą jej elastyczność i utworzenie nowych, nietradycyjnych zawodów w nowoczesnych sektorach, które pomogą w przyszłości konkurować Europie w warunkach globalizacji. Oznacza to potrzebę przedefiniowania dużej części wartości, które skupia w sobie ESM. Zmiana powinna skupiać się na dwóch elementach: liberalizacji rynku pracy oraz na stawianiu na innowacyjne technologie,

będące w stanie dalej modernizować model społeczny. W sytuacji, gdy nie ma możliwości konkurowania kosztami pracy z krajami takimi jak Chiny, jedynie badania naukowe i rozwój oparty na najnowszych technologiach jest w stanie podtrzymać konkurencyjność Europejskiego Modelu Społecznego i zapewnić mu istnienie.

LITERATURA

- Aiginger K., 2008, *Typologies of Social Models in Europe*, WIFO http://karl.aiginger.wifo.ac.at/fileadmin/files_aiginger/publications/2008/GESME_final.pdf (stan na dzień 30.08.2010).
- Alternatywne marzenie*, wywiad z J. Rifkinem, „Forum”, 22.11.2004.
- Anioł W., 2003, *Europejska polityka społeczna. Implikacje dla Polski*, Warszawa.
- Ciechański J., 2005, *Polityka społeczna i rynek pracy w Europie – dylematy*, „Rynek Pracy”, grudzień.
- Czasy stagnacji*, „Europa”, 05.04.2008.
- Esping Andersen G., 1999, *Social Foundations of Post-Industrial Economies*, Oxford University Press, Oxford.
- Giddens A., 2001, *Nowoczesność i tożsamość. „Ja” i społeczeństwo w epoce późnej nowoczesności*, Warszawa.
- Giddens A., 2006, *Debating the Social Model: Thoughts and Suggestions*, [w:] *The Hampton Court Agenda: A Social Model for Europe*, Policy Network, London, <http://www.policynetwork.net> (stan na dzień 30.08.2010).
- Giddens A., 2009, *Europa w epoce globalnej*, Wydawnictwo Naukowe PWN. Warszawa.
- Głąbicka K., 1997, *Polityka socjalna w Unii Europejskiej*, „Studia Europejskie”, nr 4.
- Golinowska S., 2002, *Europejski model socjalny i otwarta koordynacja polityki społecznej*, „Polityka społeczna”, nr 11–12.
- Golinowska S., 2005, *Przyszłość państwa opiekuńczego i zabezpieczenia społecznego*, „Polityka Społeczna”, nr 11–12.
- Hausner J.(red.), *Ekonomia społeczna a rozwój*, Małopolska Szkoła Administracji Publicznej Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, http://www.msap.uek.krakow.pl/doki/publ/es_ekonomia.pdf (stan na dzień 30.08.2010).
- Hemerijck A., 2002, *The Self-Transformation of the European Social Model(s)* [w:] Esping-Andersen G.(red.), *Why We Need a New Welfare State*, Oxford. http://www.seeurope-network.org/homepages/seeurope/file_uploads/jep_serr_1003.pdf (stan na dzień 30.08.2010).
- Jepsen, M., Pascual A., *The European Social Model: an exercise in deconstruction*, Kwarciniński T., 2007, *Sprawiedliwość czy efektywność?*, „Acta Universitatis Lodziensis”, Folia Oeconomica, nr 213.
- Księżopolski M., 2008 [w:] G. Firlit-Fesak, M. Szyłko-Skoczny, *Polityka społeczna*, Warszawa, s. 422
- Milczarek D., 2004, *Unia a globalizacja*, „Studia Europejskie”, nr 3.
- Mról K., 2007, *Stosunki francusko niemieckie i ich wpływ na kierunki procesów integracyjnych we Wspólnocie Europejskiej*, „ZNZE WSiZ” 1/2007 (3).
- Mullally L., *The social failure of the European Social Model* [w:] *Beyond European Social Model*, <http://www.openeurope.org.uk/research/fullbook.pdf> (stan na dzień 30.08.2010).

- Posiedzenie Rady Europejskiej, Wnioski Prezydencji, § 22, z marca 2002 r. w Barcelonie, <http://libr.sejm.gov.pl/oide/dokumenty/konkluzje/barcelona200203.pdf> (stan na dzień 30.08.2010).
- Rawls J., 1994, *Teoria sprawiedliwości*, Warszawa.
- Reich, R., 1996, *Praca narodów – przygotowanie do kapitalizmu XXI wieku*, Toruń.
- Rosatti D., 2009, *Europejski model społeczny*, Warszawa.
- Rutkowski J., 1997, *Czy sprawiedliwość jest kategorią ekonomiczną [w:] Efektywność a sprawiedliwość*, red. J. Wilkin, Wydawnictwo Key Text, Warszawa.
- Sapir A., 2005, *Globalisation and the Reform of European Social Models*, Bruegel, <http://www.bruegel.org/1425> (stan na dzień 30.08.2010).
- Soboń J., 2005, *Polityka Społeczna Unii Europejskiej*, „Polityki i Programy Unii Europejskiej, Materiały z międzynarodowej Konferencji Otwarcia Modułu Europejskiego Jean Monnet dla Geodezji i Kartografii”, Koszalin, 2 czerwca 2005.
- Spotkanie Rady Europejskiej w Lizbonie, Wnioski Prezydencji, z marca 2000 r. w Lizbonie, <http://libr.sejm.gov.pl/oide/dokumenty/konkluzje/lizbona200003.pdf> (stan na dzień 30.08.2010).
- Stiglitz J., 2004, *Globalizacja*, Wyd. Nauk. PWN, Warszawa.
- Wątroba W., 2006, *Społeczeństwo konsumpcyjne w drodze globalizacji*, Wrocław.

Streszczenie

Celem artykułu jest prezentacja Europejskiego Modelu Społecznego, jego historii oraz próba zdefiniowania jego istoty oraz wykazanie, że uosabiając europejską politykę społeczną, model ten, pomimo wysokich kosztów istnienia, przyczynia się do wyrównywania nierówności społecznych w Europie, jak i wiąże europejskie społeczeństwa wytwarzając ponadnarodową tożsamość. Europejski Model Społeczny oparty jest na paradoksie, będącym próbą pogodzenia konkurencyjności gospodarczej ze spójnością społeczną, co w obliczu globalizującego się świata, znaczy jednoczesne wspieranie sektora nastawionego na rozwój nowych technologii i badań oraz pomocy najbardziej potrzebującym w imię szeroko pojętej sprawiedliwości społecznej. Taki dualizm rodzi pytanie o możliwość utrzymania modelu w realiach globalizującego się świata.

The Influence of the European Social Model on Equalization of Social Inequality in Europe

Summary

This article describes the history and basis of the European Social Model. The author tries to define its essence and puts his effort on proving that despite the high costs of its existence, the Model that emptomises the European social policy is conducting to the equalization of social inequality in Europe. The Model also bounds the European societies through the process of creating the supranational identity. The European Social Model is based on paradox of the idea of combining the competitiveness and the social cohesion, which literally means supporting the new technologies and, also, securing the ones in need on behalf of the widespread idea of common equality. The phenomena of the above described dualism is followed by the question about the possibility and methods of maintenance of the Model in today's world.